

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы
ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТИ

КАЗАХСКИЙ НАЦИОНАЛЬНЫЙ
УНИВЕРСИТЕТ имени АЛЬ-ФАРАБИ

AL-FARABI KAZAKH
NATIONAL UNIVERSITY

ХАБАРШЫ

ГЕОГРАФИЯ СЕРИЯСЫ

ВЕСТНИК

СЕРИЯ ГЕОГРАФИЧЕСКАЯ

BULLETIN

GEOGRAPHY SERIES

1(38) 2014

**ФИЗИКАЛЫҚ,
ЭКОНОМИКАЛЫҚ
ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК
ГЕОГРАФИЯ**

**ФИЗИЧЕСКАЯ,
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ
И СОЦИАЛЬНАЯ
ГЕОГРАФИЯ**

**PHYSICAL,
ECONOMIC
AND SOCIAL
GEOGRAPHY**

УДК 332(574.5)

Г.Н. Нұсупова, А.А. Токбергенова

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

E-mail: gulnaran@mail.ru, tokbergen@mail.ru

Пути совершенствования государственного земельного кадастра

Рациональное использование земли и обеспечение постоянного повышения ее плодородия обуславливают необходимость организации всестороннего количественного и качественного учета земель на основе единого земельного кадастра. Государственный земельный кадастр представляет собой систему необходимых сведений и документов о правовом режиме земель, их распределении по собственникам земли, категориям земель, а также о качественной характеристике и ценности земельных угодий.

Данные государственного земельного кадастра подлежат обязательному применению при планировании использования и охране земель; их изъятии и предоставлении; определении платежей за землю; проведении землеустройства; оценке хозяйственной деятельности; осуществлении государственного контроля, связанного с использованием и охраной земель.

Ключевые слова: земельный кадастр, управление земельными ресурсами, геоинформационные системы, земельно-информационные системы.

Г.Н. Нұсіпова, А.А. Тоқбергенова

Мемлекеттік жер кадастрыны жетілдіру жолдары

Жерді тиімді пайдалану және оның құнарлығын үнемі қамтамасыз етіп отыру бірыңғай жер кадастрының негізінде жерді сандық және сапалық есепке алудың жан-жакты үйымдастыру қажеттілігін туындастып отыр. Мемлекеттік жер кадастры жердің құқықтық тәртібі, олардың меншік иелері, санаттар бойынша болінуі, сапалық сипаты мен құны туралы қажетті мәліметтер мен құжаттар жүйесі.

Мемлекеттік жер кадастрының мәліметтері жерді пайдалану мен корғауды жоспарлауда, оларды беру мен қайтарып алуда, жерге толемдерді анықтағанда, шаруашылық іс-әрекетті бағалауда, жерді пайдалану мен корғауда байланысты мемлекеттік бақылауда міндетті түрде пайдаланылады.

Түйін сөздер: жер кадастры, жер ресурсын басқару, геоқартастық жүйе, жер акпараттық жүйесі.

G.N. Nyussupova, A.A. Tokbergenova

Ways of improving the state land cadastre

Rational use of land and ensure continuous improvement of its fertility determine the necessary conductivity to organization of comprehensive quantitative and qualitative land records on the basis of a unified cadastre. State Land Cadastre is a system of necessary information and documents on the legal regime of land, their distribution by land owners , land categories, as well as the qualitative characteristics and value of land.

State land cadastre data are subject to mandatory use in planning the use and protection of land , their withdrawal and allocation; determining payments for land, land holding; assessment of economic activity; exercise of state control associated with land use and protection.

Key words: land registry, land management, geographic information systems, land information system.

Потребность в оперативной и достоверной информации о земле, имеющей огромное значение в жизни людей, роль земли в процессе производства, такие ее особенности, как плодородие, пространственная ограниченность, непремещаемость, незаменимость, неоднородность различных земельных участков, обуславливают необходимость применения земельно-кадастровых сведений в различных областях экономики и требуют постоянного совершенствования ведения земельного кадастра.

Примитивные земельно-учетные документы древнего Китая или древнего Египта и современные автоматизированные технологии ведения земельного кадастра преследуют одну цель – обеспечение государства, а также всех заинтересованных лиц объективной информацией о земле, которая должна быть совместима с информацией о других природных ресурсах. Во все времена человечество искало наиболее оптимальные и совершенные методы ведения земельного кадастра (реальный или парцеллярный кадастры), менялось его содержание. В современной экономике земельно-кадастровые системы стали неотъемлемой частью управления, без их создания невозможно формирование рынка земли и недвижимости, а также развитие инвестиционного процесса.

Поскольку содержание земельного кадастра и порядок его ведения должны соответствовать уровню социально-экономического развития общества, сложившимся производственным отношениям, особую актуальность вопросы совершенствования ведения земельного кадастра как инструмента обеспечения рационального использования земель и регулирования земельных отношений приобретают при радикальном изменении земельного строя. В ходе осуществления земельной реформы в Республике Казахстан изменились формы собственности на землю, права и обязанности субъектов земельных отношений, произошло значительное перераспределение земель, связанное с их изъятием у одной части населения и передаче другой, формированием новых и упорядочением существующих землепользований. На первый план вышли вопросы защиты прав землепользователей, предоставления им и другим заинтересованным лицам информации о земле, обеспечения платности землепользования и сделок с землей. Такое из-

менение земельных отношений, вовлечение в них большого количества новых участников, значительные изменения в структуре землепользований, отнесение земли к недвижимому имуществу, приватизация огромных площадей государственных земель и вовлечение их в рыночный оборот потребовали изменения устоявшихся взглядов на содержание и процесс ведения государственного земельного кадастра [1].

Зарубежный опыт создания кадастровой системы базируется на надежной законодательной базе. В странах с рыночной экономикой земельный кадастр опирается на специальные законы, а не на подзаконные и ведомственные акты. В республике законы – как основа нормативной правовой базы – для ведения ГЗК несовершенны.

Опыт стран Восточной и Западной Европы показывает, что их системы кадастров и регистрации земель формировались в течение длительного времени, с использованием традиционных подходов, основанных на ручных и автоматизированных методах. В этой связи земельно-информационные системы могут быть различных моделей:

- 1) компьютеризованные;
- 2) частично компьютеризованные, находящиеся в процессе компьютеризации;
- 3) "Ручные" системы.

Компьютеризированный многоцелевой кадастр – это сравнительно новая технология, один из важных инструментов для обеспечения эффективной обработки данных о земельных ресурсах и правах на землю.

В мире существуют два подхода к созданию такой модели: интегрированные кадастровые системы (комплексные системы); ведомственные системы (двойные системы). При первом варианте в рамках одной базовой кадастровой системы объединены правовой, фискальный и многоцелевой как его составляющие. В двойных системах регистрация права пользования (границы земельных участков и данные для налоговых органов) фиксируется в обновленной кадастровой системе, а права на землю – в рамках традиционной нотариальной системы, то есть правовые вопросы земельной регистрации решаются отдельно юристами, а соответствующие записи вносятся в земельно-учетные книги, реестры. Это ведет к дублированию усилий, лишним финансовым затратам и появлению бо-

лее сложных, чем это необходимо, механизмов управления земельными ресурсами.

В современных условиях роль государственного земельного кадастра значительно возросла. Потребность в достоверной, оперативной и наглядной земельно-кадастровой информации при совершении таких сделок с землей, как купля-продажа, передача по наследству, дарение, сдача в аренду и залог, внесение земли в уставный капитал, предоставление и изъятие земельного участка, установление обременений участка и ограничений в использовании земли, осуществление государственной регистрации прав на недвижимое имущество и сделок с ним, обеспечение защиты прав собственников земли, землевладельцев, землепользователей, арендаторов земли и других держателей прав, проведение зонирования земель и землеустройства, определение ставок земельного налога, величины арендной платы и нормативной цены земли, установление размеров компенсационных выплат при осуществлении государственного контроля за использованием и охраной земель, разрешение земельных споров и другие случаи определяет необходимость поиска путей совершенствования ведения государственного земельного кадастра, что требует уточнения его теоретических и методических положений применительно к современному состоянию земельных отношений [2].

В республике создание земельно-информационной системы связано с земельной реформой и приватизацией земли, поэтому с самого начала мы можем реализовать оптимальные решения – ориентироваться на создание модели унифицированной комплексной системы информации о земле, подконтрольной одному государственному органу. Такой порядок будет гарантировать максимально эффективную координацию между различными участниками всего процесса в целом, соблюдение национальных интересов, разработку единых стандартов документации и обмена информацией между пользователями, применение более эффективных и ориентированных на потребителей подходов. Для выработки основных направлений и подходов управления земельными ресурсами при Агентстве необходимо создать Координационный Совет, в состав которого должны входить представители соответствующих министерств, ведомств и

организаций – пользователей. Внедрение таких новых систем – сложный и трудоемкий процесс. Он требует осуществления тесно взаимосвязанных действий и процедур: разработки соответствующего законодательства; совершенствования организационной структуры; определения финансовых механизмов и технических решений; проведения глубоких исследований и тщательного планирования. Как показывает опыт стран с рыночной экономикой, вопросы, связанные с законодательством, организационной структурой и финансированием, решить сложнее, чем технические проблемы.

При создании новой системы необходимо применять поэтапный подход. На начальном этапе содержание регистров должно быть ограничено данными, необходимыми для удовлетворения самых первоочередных потребностей пользователей. Основными элементами данного процесса являются демаркация границ, картирование и кадастровая оценка земельных участков.

Ведение государственного земельного кадастра осуществляется в соответствии с Земельным кодексом Республики Казахстан и принятыми в его развитие нормативно-правовыми документами Правительства Республики Казахстан, которые определяют содержание государственного земельного кадастра как информационной системы и устанавливают принципы государственной регистрации сформированных объектов и постановки на кадастровый учет земельных участков. Организация ведения государственного земельного кадастра осуществляется Агентством Республики Казахстан по управлению земельными ресурсами, а непосредственно кадастр ведется специализированными республиканскими государственными предприятиями Научно-производственного центра земельных ресурсов и землеустройства (РГП «ГосНПЦзем») по единой системе по всей территории страны [3].

В республике постоянно ведется накопление, обработка и ведение банка данных о земельных участках и их субъектах. Всем оформленным земельным участкам присвоены кадастровые номера и вносятся необходимые изменения в существующие кадастровые дела при смене собственника или землепользователя. Продолжается перевод земельно-кадастровой информации на электронные носители, совершенствуется

автоматизированная информационная система земельного кадастра (АИС ГЗК).

Формирование сведений государственного земельного кадастра (ГЗК) обеспечивается своевременным проведением топографо-геодезических, землеустроительных, почвенных, геоботанических обследований и изысканий, бонитировкой почв, изготовлением кадастровых карт, другими земельно-кадастровыми работами.

Сведения государственного земельного кадастра являются государственным информационным ресурсом. Данные государственного земельного кадастра являются основой при планировании использования и охраны земель, при проведении землеустройства, оценке хозяйственной деятельности и осуществлении других мероприятий, связанных с использованием и охраной земель, а также для формирования единого государственного реестра земель, ведения правового и других кадастров, определения размера платежей за землю, учета стоимости земельных участков в составе недвижимого имущества и стоимости земли в составе природных ресурсов [4].

На сегодняшний день в Республике Казахстан успешно внедрен и функционирует проект Автоматизированной информационной системы ведения Государственного Земельного кадастра.

Реализация Проекта осуществлялась в три этапа:

- I этап – 2002-2003 годы;
- II этап – 2003-2005 годы;
- III этап – 2005-2007 годы.

Основной целью создания проекта являлось совершенствование системы и методов управления, внедрение эффективных механизмов координации и контроля в республике.

В настоящий момент Казахстан активно внедряет новые технологии для упрощения процесса ведения земельного кадастра. Однако

государство должно больше уделять внимания проведению кадастровых изысканий, планировать бюджет с учетом нужд специализированных служб, а именно инструментальное обеспечение, повышение квалификации специалистов и т. д. Необходимо создавать стандарты проведения различных видов работ в сфере геодезии и картографии, и это первостепенно. Создание необходимых стандартов, а не просто правил выполнения работ, является отправной точкой в развитии казахстанской кадастровой системы. В таком стандарте должно быть отражено все, что касается проведения изысканий: инструменты, методы и способы проведения съемок, масштабы, квалификация специалистов, возможно, расценки и т. д. Нужно создать цифровую кадастровую карту Казахстана, но процесс создания качественной высокоточной цифровой кадастровой карты Республики Казахстан займет огромный период времени, но в результате мы получим информационную базу, содержащую сведения о земельных участках, собственниках и землепользователях. Поэтому для более качественного ведения кадастра необходима хорошая картографическая основа. Германия является классическим примером страны, которая гордится точностью своих карт и кадастровых данных. За последние три десятилетия были созданы несколько геоинформационных систем в сфере кадастровой и топографической картографии.

Мировой опыт ведения земельного кадастра показывает, что одной из целей функционирующей системы ведения земельных кадастров является обеспечение самофинансирования. Непрерывные капитальные и эксплуатационные затраты, связанные с использованием земельных кадастров и предоставлением услуг, должны покрываться за счет платы, вносимой пользователями.

Литература

1 Липский С.А. Совершенствование государственного земельного кадастра Российской Федерации в условиях разграничения земель по формам собственности и развития земельного рынка: автореферат на соискание ученой степени кандидата экономических наук. – М., 1998. – 48 с.

2 Оспанов Б., Дюсенбеков З. Земельные ресурсы и земельная реформа в Республике Казахстан. – Астана, 2001.

3 Сводный аналитический отчет о состоянии и использовании земель Республики Казахстан. – Алматы, 2012.

4 Земельный кодекс Республики Казахстан от 20.06.2003 N 442-II (Раздел 4, глава 19).

References

- 1 Lipskij S.A. Sovershenstvovanie gosudarstvennogo zemel'nogo kadastra Rossijskoj Federacii v uslovijah razgranichenija zemel' po formam sobstvennosti i razvitiya zemel'nogo rynka: avtoreferat na soiskanie uchenoj stepeni kandidata jekonomiceskikh nauk. – Moskva, 1998. – 48 s.
- 2 Ospanov B., Djusenbekov Z. Zemel'nye resursy i zemel'naja reforma v Respublike Kazahstan. – Astana, 2001.
- 3 Svodnyj analiticheskij otchet o sostojanii i ispol'zovanii zemel' Respubliki Kazahstan. – Almaty, 2012.
- 4 Zemeljnyj kodeks Respubliki Kazahstan" ot 20.06.2003 N 442-II (Razdel 4, glava 19).

ӘОЖ 314.182

Г.Н. Нұсіпова*, Д.А. Тажиева, Г.К. Қайранбаева

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

*E-mail: gulnara.nyusupova@kaznu.kz

Қазақстан Республикасының сәби өлім-жітімі көрсеткіштері өмір сүру сапасының индикаторы ретінде

Бұл мақалада сәби өлім-жітімі көрсеткіштерінің халықтың өмір сүру сапасын бағалаудағы ролі сипатталады. Қазақстан Республикасы халқының тәуелсіздік жылдарындағы табиги қозғалысының көрсеткіштері қарастырылады, республика өнірлері бойынша сәби өлім-жітімінің көрсеткіштеріне талдау жасалады. Сәби өлім-жітімінің негізгі өлім себептерінің топтары бойынша құрылымы қарастырылады.

Түйін сөздер: сәби өлім-жітімі, өмір сүру сапасы, табиги қозғалыс.

Нұсупова Г.Н., Тажиева Д.А., Кайранбаева Г.К.

Показатели младенческой смертности

Республики Казахстан как индикатор качества жизни населения

В данной статье описана роль показателей младенческой смертности в оценке качества жизни населения. Рассматриваются показатели естественного движения населения Республики Казахстан за годы независимости, проанализированы показатели младенческой смертности по регионам республики. Рассматривается структура младенческой смертности по основным классам причин смертности.

Ключевые слова: младенческая смертность, качество жизни, естественное движение населения.

G.N. Nyussupova, D.A. Tazhiyeva, G.K. Kairanbayeva

The infant mortality rate of the Republic of Kazakhstan as an indicator of life quality

This article describes the role of the infant mortality indicators in the assessment of life quality. There are considered indicators of the natural movement of population of Kazakhstan during the years of independence, analyzed the rates of infant mortality by region of the country. There are considered the structure of infant mortality by main causes of death.

Key words: infant mortality, quality of life, natural movement of population.

Қоғамдық дамудың түпкі мақсаты халықтың өмір сүру деңгейін жоғарылату болып табылады. Қоғамдық үдерістің маңызды мақсаты адам және оның дамуы деген ой Батыста XX ғ. 80-жылдарында-ақ кеңінен таралған еді. Қазақстанда адам көпкө дейін тек материалдық өндірістің күшету және экономикалық есү күралы ретінде қарастырылып келді. Ел экономикасы ауысуының бастапқы кезеңдеріндегі осындағы «адами» олқылықтар мемлекеттің тұрақты дамуы адамдардың өмір сүру жағдайын жақсартпай мүмкін болмайтынына көз жеткізді. Дәл осы себептен өмір сүру сапасын зерттеу қазіргі таңда әлеуметтік-экономикалық даму саласындағы өзекті мәселе болып табылады.

Өмір сүру деңгейі маңызды әлеуметтік санаттардың бірі болып табылады. Өмір сүру деңгейі магынасында халықтың материалдық иғіліктер мен қызметтермен қамтамасыз етілуі, оларды тұтынуда қол жеткен деңгейі және ақылға қонымды (рационалды) қажеттіліктерін қанағаттандыру деңгейі түсіндіріледі. Белгілі бір уақыт аралығында орташа үй шаруашылығында қолданылатын және қажеттіліктерді қанағаттандырудың белгілі деңгейіне сәйкес келетін иғіліктер мен қызметтердің ақшалай бағалануы өмір сүру бағасын көрсетеді. «Халықтың өмір сүру деңгейі» түсінігі кең магынада өмір сүру жағдайлары, еңбек және еңбекпен қамтылуы, тұрмыс пен демалыс, денсаулық жағдайы, білімі,

табиғи орта және т.б түрады. Мұндай жағдайда «өмір сүру сапасы» термині жиі қолданылады.

Өмір сүру сапасын адамның денсаулығын, әлеуметтік және рухани дамуын, дербестігінің деңгейі мен дәрежесін жан-жақты сипаттайтын интегралды санат ретінде қарастыруға болады. Оның құрамас боліктерінің қатарында келесі басты компоненттердің көрсетуге болады: халықтың денсаулығы және өмір сүру ұзақтығы, халықтың өмір сүру деңгейі, қоршаған орта жағдайы (1-сурет) [1].

Елдердің өмір сүру деңгейі БҮҮ-н әдістемесі бойынша үш көрсеткіш арқылы бағаланады: орташа өмір ұзақтығы, білім деңгейі, жан басына шаққандығы табыстар.

Демографиялық фактор әлеуметтік және ұлттық факторлармен қатар кез-келген әлемдік өркениеттердің дамуында басым болып келеді. Сондықтан демографиялық жағдайға ғылыми талдау жасамай елдің және өнірлердің экономикалық және әлеуметтік дамуына нақты болжамдар жасау мүмкін емес.

Демографиялық өсу мәселесі Қазақстан үшін ерекше маңызды орында. Біздің елмен салыстырганда көршілес елдерде халықтың орналасу тығыздығы өте жоғары. Халқы көп Қытайден көріп жатқан, Орталық Азия және демографиялық түрғыдан халқы көп Орта Шығыс және Оңтүстік Шығыс елдерінен алыс жатпайтын Қазақстан үшін бұл көрсеткіш ТМД аумағындағы ең төменгі көрсеткіш болып отыр. 2011 ж. мәліметтері бойынша 1 км²-ге 6 адам. Өзге Азия елдерімен салыстыргандағы халықтың өсу қарқынының төмендігін еске-ре отырып Қазақстан баяғысынша европалық этностардың эмиграциясының салдарынан жоғарылайтын халық санының аздығын сезінеді. Сондықтан, демографиялық мәселелер саяси және экономикалық дамудың өзекті мәселелері болып қала бермек [2].

Қазақстандағы демографиялық жағдайды қарастырасқ, Республикадағы 1999 жылғы бірінші ұлттық халық санағы бойынша халық саны 14 953,1 мың адамды құраған, соның ішінде қала халқы – 8 376,8 мың адам (56%), ауыл халқы – 6 576,3 мың адам (44%). 1989 жылғы санақпен салыстырганда республика халықының саны 1 246,0 мың адамға қысқарған.

Қазақстан Республикасының халық саны 2009 жылғы халық санағы бойынша 16004,8 мың адамды құрады және соңғы 50 жыл ішінде

6,7 млн.адамға көбейді, алдыңғы санақпен салыстырганда (1999) – 1022,9 мың адамға не-мессе 6,8%-га көбейді.

Қазақстанның халық саны 2013 жылдың 1 қаңтарында 16909,8 мың адамды құрады. Оның ішінде қала халқы – 9277,5 мың адам (54,6%), ауыл халқы – 7632,2 мың адам (45,4%).

Жалпы халық санының өзгерісіне ең алдымен туу және өлім-жітім көрсеткіштерінің әсерімен қалыптасатын табиғи өсім әсер етеді [3].

2012 жылы халықтың табиғи өсімі 237900 адамды құрады. Табиғи өсім коэффициенті 1000 адамға 14,3 адамды құрады.

Осы жылы АХАЖ болімдерінде 379120 туу тіркелген. Туу коэффициенті 1000 адамға 22,7 адамды құрады.

2012 ж. тіркелген өлім саны 141220 адамды құрады, ал өлім-жітім коэффициенті 8,5% адамды құрады (1-кесте).

Халықтың өсіп-өну деңгейіне бірқатар факторлар жиынтығы әсер етеді, оның ішінде ең алдымен экономикалық және әлеуметтік, содан кейін психологиялық, медико-биологиялық және т.б. факторлар кешені республика халқын саналы түрде тууды азайтуына мәжбүрледі.

Табиғи өсімнің ең төменгі көрсеткіші 1998 ж. тіркелген – 68,1 мың адам. Одан кейінгі жылдары тұрақты жоғарылау тенденциясы орын алды және 2012 жылы бұл көрсеткіш 237,9 мың адамды құрады. 1000 адамға шаққанда табиғи өсім коэффициентінің ең төменгі көрсеткіші 90-жж. аяғында тіркелген – 4,6-4,8 адам. Жалпы табиғи өсім коэффициенті 2012 ж. 1000 адамға 14,3 адамды құрады.

Себi өлім-жітімі демографияның базалық статистикалық көрсеткіштерінің бірі. Себi өлім-жітімі елдің халқының жалпы денсаулық жағдайы мен өмір сүру деңгейінің маңызды сипаттамасы болып табылады.

Төменде 2-суретте Қазақстан Республикасы бойынша жалпы себi өлім-жітім коэффициентінің серпіні көрсетілген.

Жоғарыда көріп тұрғанымыздай, себi өлім-жітімі коэффициентінің ең жоғары көрсеткіші 2008 жылы тіркеліп, 20,76% құрады. Соңғы жылдары бұл көрсеткіштің төмендеу үрдісі байқалуда. Ұлдар арасындағы себi өлім-жітімінің көрсеткіші қызыдармен салыстырганда жоғары екенін атап өткен жөн. Осылайша, 2011 жылы 1 жасқа дейінгі ұлдар өлім-жітімі

1-сурет – Халықтың өмір сүру сапасының жеңілдетілген кұрылымы [8]

1-кесте – Қазақстан Республикасы халқының 1990-2012 жж. табиғи қозғалысының көрсеткіштері.

Жыл	Тұылғандар		Олгендер		Табиғи өсім	
	адам	1000 адамға	адам	1000 адамға	адам	1000 адамға
1990	362081	22	128576	8	233505	14
1991	353174	22	134324	8	218850	13
1992	337174	21	137518	8	200094	12
1993	315482	19	156070	10	159412	10
1994	305624	19	160339	10	145285	9
1995	276125	19	168656	11	107469	7
1996	253125	18	166028	11	87147	6
1997	232356	16	160138	10	72218	5
1998	222380	15	154314	10	68066	5
1999	217578	15	147416	10	70162	5
2000	222054	15	149778	10	72276	5
2001	221487	15	147876	10	73611	5
2002	227171	15	149381	10	77790	5
2003	247946	17	155277	10	92669	6
2004	273028	18	152250	10	120778	8
2005	278977	18	157121	10	121856	8
2006	301756	20	157210	10	144546	9
2007	321963	21	158297	10	163666	11
2008	356575	23	152706	10	203869	13
2009	357552	22	142780	9	214772	13
2010	367752	22,5	145875	8,9	221877	13,3
2011	372544	22,5	144213	8,7	228331	13,8
2012	379120	22,7	141220	8,5	237900	14,3

* Дерек көзі: ҚР Статистика агенттігінің мәліметтері

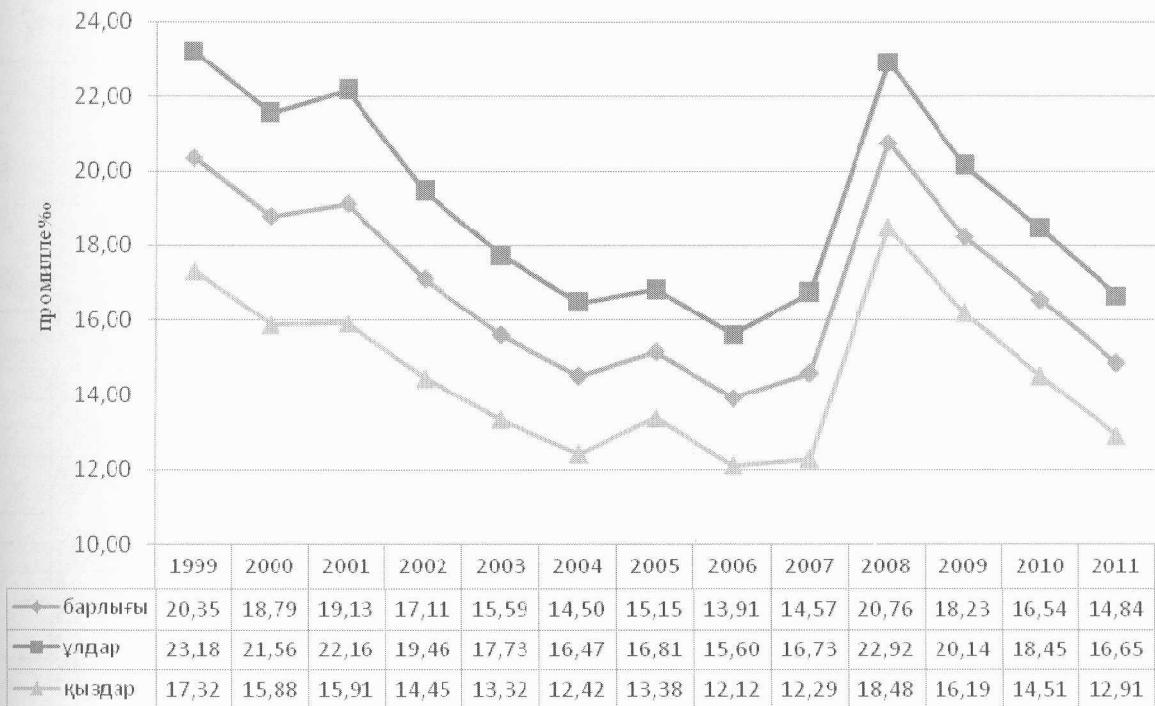
коэффиценті 16,65% құраса, бұл көрсеткіш қыздар арасында 12,91% құрады.

Төменгі диаграммада жалпы республика және өнірлер бойынша 2011 ж. 1000 тірі тұылғандарға шаққандағы сәби өлім-жітімі көрсетілген (3-сурет).

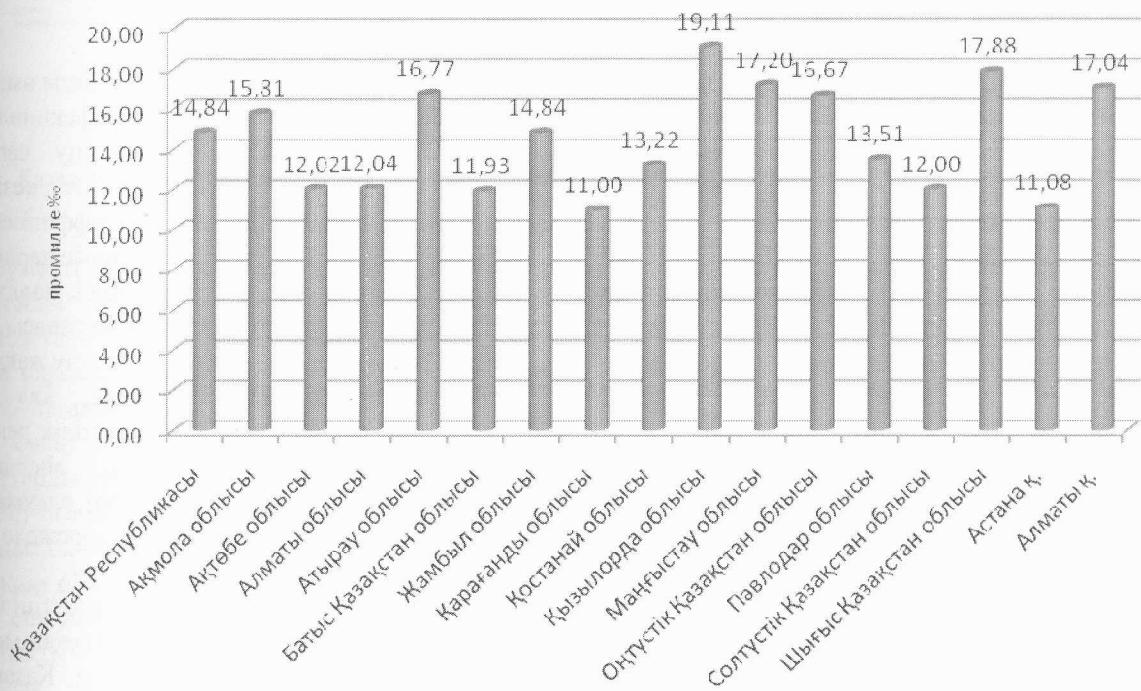
3-суреттегі көріп түрғанымыздай, сәби өлім-жітімінің ең жоғары көрсеткіштері Қызылорда (19,11%), Шығыс Қазақстан (17,88%), Маңғыстау (17,20%) облыстарында, ал ең төмен сәби өлім-жітімінің коэффициенті Караганды облысында (11,00%) және Астана қ. (11,08%) байқалады.

Сәби өлім-жітімін талдау үшін өнірлердің сәби өлім-жітімінің себептер құрылымын қарастырайық (2-кесте, 4-сурет).

Кестеден және 4-суреттен көріп отырғанымыздай, барлық өнірлер бойынша сәби өлім-жітімінің ең жоғары үлесі перинаталды кезеңде пайда болған жағдайлар себебінен өлім-жітімге тиесілі. Перинаталды кезеңдегі ең жоғары өлім-жітім үлесі Алматы қ. (74,5%) және Маңғыстау (64,6%), Оңтүстік Қазақстан (62,8%) және Атырау (62,5%) облыстарында, ал ең төмен үлес Ақтөбе (42,3%) және Қарағанды (42,5%) облыстарында байқалады.

2-сурет – Қазақстан Республикасы сәби өлім-жітім коэффициентінің серпіні (%) [4]

3-сурет – Қазақстан Республикасының онірлері 2011 ж. сәби өлім-жітімі (%) [4]

2-кесте – 1 жасқа дейін сәби өлімдерінің себептерінің құрылымы, 2011 ж., пайызбен

Өнір	Перинаталды қезенде пайдада болған жағдайлардан	Туа біткен ауыптулардан	Тыныс алу мүшелері ауруларынан	Инфекциялық және паразитарлы аурулардан	Жазатайым жағдайлардан, уланулан және жаракаттан	Баска себептерден	Барлығы
Қазақстан Республикасы	57,4	19,6	7,3	3,4	4,1	8,2	100
Ақмола облысы	58,5	18,5	4,5	2,5	5,0	11,0	100
Актобе облысы	42,3	21,6	9,9	5,6	3,8	16,9	100
Алматы облысы	54,9	17,0	9,4	2,4	5,1	11,2	100
Атырау облысы	62,5	20,3	7,4	2,3	4,3	3,1	100
Батыс Қазақстан облысы	44,4	30,3	19,0	0,7	2,8	2,8	100
Жамбыл облысы	52,2	25,4	6,8	3,1	5,6	6,8	100
Карағанды облысы	42,5	35,0	7,1	4,9	7,5	3,0	100
Қостанай облысы	50,3	19,5	7,7	8,3	7,1	7,1	100
Қызылорда облысы	56,8	14,6	8,1	7,8	3,1	9,6	100
Мангистау облысы	64,6	17,2	5,8	2,2	0,7	9,5	100
Оңтүстік Қазақстан облысы	62,8	14,6	6,4	3,8	3,9	8,6	100
Павлодар облысы	56,6	24,3	5,8	0,0	5,8	7,5	100
Солтүстік Қазақстан облысы	51,9	26,0	1,9	1,0	7,7	11,5	100
Шығыс Қазақстан облысы	53,4	20,5	9,5	3,7	4,1	8,8	100
Астана қ.	49,0	30,3	11,6	0,5	3,5	5,1	100
Алматы қ.	74,5	14,8	2,3	1,6	0,5	6,3	100

* Дерек көзі: Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің мәліметтері негізінде есептелген

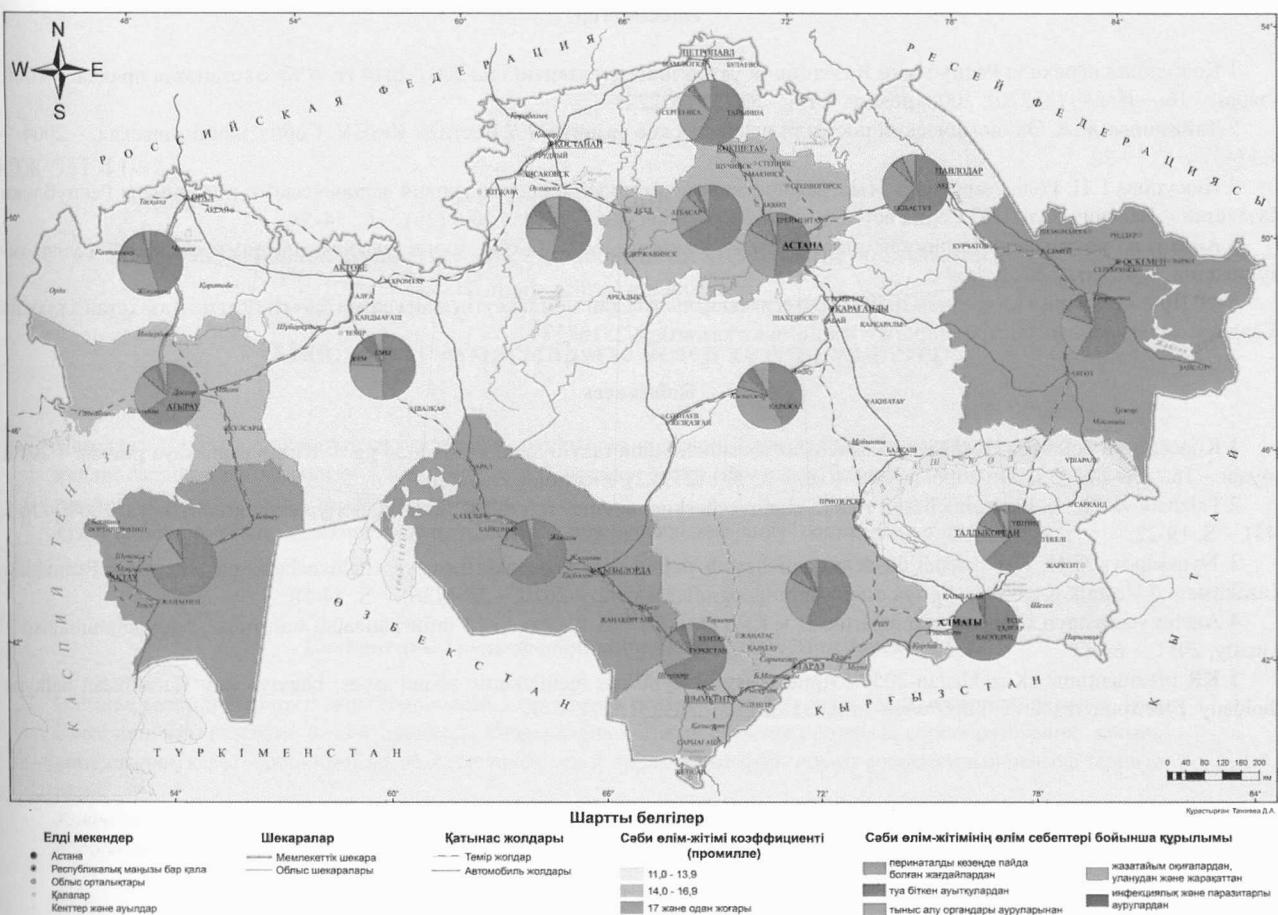
Сонымен қатар, Солтүстік Қазақстан және Қарағанды облыстарында басқа өнірлермен салыстырғанда жазатайым жағдайлардан, уланудан және жаракаттан өлімнің үлесі тым жоғары екенін атап өтү керек.

Денсаулық өмір сүру деңгейімен тікелей байланысты. Өмір сүру деңгейі жоғары болған сайын денсаулық жағдайы да жоғарылай береді және көрініше. Халықтың денсаулық жағдайын жақсарту өмір сүру деңгейін жоғарылату тәсілі болып табылады. Отандық тәжірибеде өмір сүру салтының дамуы мен климаттық жағдайлардың әсер ету деңгейлерін көрсететін күтілетін өмір сүру ұзактығы мен сәби өлім-жітім көрсеткіштері қолданылады.

Демографияда сәби өлім-жітімі көрсеткіштеріне үлкен назар аударылады. Бұл көрсеткіштің ерекше орны сәби өлім-жітімі жалпы өлім-жітімнің құрамдас бөлігі бола отырып, халықтың табиги өсіп-өну жағдайына айтарлықтай әсер етуімен, сонымен қатар сәби өлім-жітімі көрсеткіші елдегі өмір сүру сапасын көрсетуімен шартталады. Сәби өлім-жітімнің деңгейі халықтың жалпы тұрмыс деңгейінің

өлшеуіші десек те болады. Сәби ағзасы өмірінің алғашқы жылында түрлі инфекцияларға, қоршаған орта әсеріне, тамақтану сапасына және тіршілік жағдайына өте сезімтал болғандықтан сәби өлім-жітімі коэффициентіне басқа демографиялық көрсеткіштерге қарғанда елдің экономикалық даму дәрежесі, халқының өмір сүру деңгейі, сәби тағамының сапасы және тағаммен қамтылуы, денсаулық сақтау жағдайы, дәрі-дәрмектердің қолжетімділігі, халықтың сауаттылық және жалпы мәдениеттілік деңгейі, жүкті әйелдер мен бала емізетін әйелдердің әлеуметтік қорғалуы сияқты түрлі әлеуметтік-экономикалық факторлар үлкен дәрежеде әсер етеді.

Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауында атап айтқандай, «Біздің басты мақсатымыз – әлеуметтік қауіпсіздік және азаматтарымыздың бақуаттығы. Бұл – қоғамдағы тұрақтылықтың ең жақсы кепілі. Біздің қоғамда уақыт сыйнына төтеп бере ала-тын жаңартылған және әлдеқайды тиімді

4-сурет – Қазақстан Республикасындағы 2011 ж. сәби өлім-жітім көрсеткіштері
(M: 1:4 000 000)

* Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің мәліметтері негізінде құрастырылған

әлеуметтік саясатқа деген сұраныс өсіп келеді. Әлемдік тәжірибе көрсеткендей, әлеуметтік саясаттың мінсіз және әмбебап үлгісі жок. Бұл барлық азаматтары сол әлеуметтік жүйеге канаттаптанатындағы бірде-бір қоғамның жоқтығы сияқты. Әлеуметтік қауіпсіздік және азаматтардың бақуаттығы мәселелерін шешу – бұл әрбір қазақстанның әсер ететін қыын және өте маңызды міндес. Сондықтан, бұл тұста әр қадам мұқият ойластырылған болуы тиіс» [5].

Әлеуметтік-демографиялық үрдістерді халықтың өмір сүру сапасының негізі ретінде талдау аймақтық деңгейде жүргізілуі тиіс, себебі сәби өлім-жітімі көрсеткіштерін тал-

дау аймақтық айырмашылықтардың бар екенін көрсетті. Сондыктан ұлттық және жергілікті деңгейде аймақтық аспектілерді ескеруіз әлеуметтік және демографиялық саясат жүргізу мүмкін емес. Республиканың экономикалық әлеуеті, қолда бар мүмкіндіктерді тиімді қолдану еліміздегі халықтың өмір сүру сапасының деңгейін көтеруге мүмкіндік береді. Сонымен қатар Қазақстанда экономиканың «әлеуметтік маңызды» салалары тау-кен өндірісімен салыстырғанда нашар дамығанын айта кету керек. Сондықтан алдағы уақытта ұлттық экономиканың диверсификациялау мен модернизациялауға айрықша мән беру керек.

Әдебиеттер

- 1 Концепция перехода Республики Казахстан к устойчивому развитию на 2007-2024 гг. // Казахстанская правда. – 2006, ноябрь – 16. – № 249 (25220); 2006, ноябрь – 18. – № 251 (25222).
- 2 Тайжанова Ж.А. Экономический рост или человеческое развитие? // Вестник КазНУ. Серия экономическая. – 2004. – №3 (43). – С. 19-22.
- 3 Нюсупова Г.Н. Роль социально-демографических показателей в оценке уровня человеческого потенциала Республики Казахстан // Вестник КазНПУ. Серия естественно-географическая. – 2010. – № 4 (26). – С. 54-58.
- 4 Анализ возрастных особенностей смертности в Казахстане. НИИ Экономики и информатизации транспорта, телекоммуникации. – Алматы, 2011. – 64 с.
- 5 ҚР Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына Жолдауы. Электрондық ресурс: <http://www.inform.kz/kaz/article/2518877>

References

- 1 Konceptsiya perehoda Respubliki Kazakhstan k ustoychivomu razvitiyu na 2007-2024 gg. // Kazakhstanskaya pravda. – 2006, noyabr – 16. – № 249 (25220); 2006, noyabr – 18. – № 251 (25222). Electronic resource:
- 2 Taizhanova Zh. A. Ekonomicheskii rost ili chelovecheskoe razvitiye? // Vestnik KazNU. Seriya ekonomiceskaya. 2004. – № 3 (43). – S. 19-22.
- 3 Nyussupova G.N. Rol' sotsial'no-demograficheskikh pokazatelei v ocenke urovnya chelovecheskogo potensiala Respublikи Kazakhstan. // Vestnik KazNPU.- Seriya estestvenno-geografcheskaya. – 2010. – № 4 (26). – S. 54-58.
- 4 Analiz vozrastnyh osobennostei smertnosti v Kazakhstane. NII Ekonomiki I informatizatsii transporta, telekommunikatsii – Almaty, 2011. – 64 s.
- 5 KR prezidentinin «Kazakhstan-2050» strategiyasy «kalyptskan memlekettin zhana sayasi bagyty» atty Kazakhstan halkyna zholdauy. Electronic resource: <http://www.inform.kz/kaz/article/2518877>

МАЗМУНЫ – СОДЕРЖАНИЕ

1-бөлім

ФИЗИКАЛЫҚ, ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТИК ГЕОГРАФИЯ

Раздел 1

ФИЗИЧЕСКАЯ, ЭКОНОМИЧЕСКАЯ И СОЦИАЛЬНАЯ ГЕОГРАФИЯ

Нұсупова Г.Н., Токбергенова А.А.

Пути совершенствования государственного земельного кадастра 3

Нұсіпова Г.Н., Тажиева Да.А., Қайранбаева Г.Қ.

Қазақстан Республикасының сәби өлім-жітімі көрсеткіштері өмір сүру сапасының индикаторы ретінде 8

Кошиим А.Г.

Маңғыстау аумағындағы бедер тұзуші үрдістер 15

Кошиим А.Г., Майлышбаева Г.Ж.

Жел қондыргылары орнатылуының мәселелері (Маңғыстау облысы, Түпқараған ауданы мысалында) 20

Бекмурзаев Б.Ж., Жалгасбеков Е., Кайдан М.

Геоинформационная поддержка принятия решений в планировании и управлении 25

Егембердиева К.Б.

Қазақстандық Каспий маңы аймағын Рекреациялық аудандастырудың географиялық мәселелері 30

Қожабекова З.Е.

Қазақстанның теңіз көлігін дамытудың экономикалық-географиялық мәселелері 37

Имансакипова Б.Б., Байгурин Ж.Д., Имансакипова Н.Б.

Геодезические наблюдения высотных зданий и сооружений в сейсмически опасных зонах 44

Каирова Ш.Г.

Вопросы земельных отношений и использования земельных ресурсов в г. Алматы 48

2-бөлім

МЕТЕОРОЛОГИЯ ЖӘНЕ ГИДРОЛОГИЯ

Раздел 2

МЕТЕОРОЛОГИЯ И ГИДРОЛОГИЯ

Сарсенбаев М.Х., Калдарбекова Ж.М.

Суммарное испарение: его расчет, режим и изменчивость по территории Казахстана 56

Пиманкина Н.В.

Районирование территории Казахстана по степени опасности сильных снегопадов и снежевых нагрузок 63

Усманова З.С.

Оценка изменений ледников бассейнов рек Чарын и Текес (казахстанская часть бассейна реки Иле)
по данным космического мониторинга 72

3-бөлім

ГЕОЭКОЛОГИЯ

Раздел 3

ГЕОЭКОЛОГИЯ

Аскарова М.А., Мусагалиева А.Н.

Анализ выбросов загрязняющих веществ в атмосферу Атырауской области 81